

CERCETARE ARHEOLOGICĂ PREVENTIVĂ LA BISERICA FORTIFICATĂ DIN ȘAROȘ PE TÂRNAVĂ, JUD. SIBIU

Ioan Marian Țiplic

Lucian Blaga University of Sibiu

ioan-marian.tiplic@ulbsibiu.ro

Adrian Nicolae Șovrea

Lucian Blaga University of Sibiu

nicolae.sovrea@ulbsibiu.ro

Maria Crîngaci-Țiplic

The Romanian Academy,

Institute for Social and Human Research, Sibiu

mariatiplic@icsusib.ro

Abstract

On the north side in S4 and S5, northern collateral foundations were identified. In S5 we have the elbow and the west side of the collateral. The foundation of the north side in S5 shows that it weaves with the foundation of the present nave of the church. Also, at the level of the foundations, the buttresses are attached to the nave of the current church. The chancel had two phases of construction as shown by the elevation standing on older foundations. On the south side of the choir in S1 we notice that the foundations of the buttress and the choir are woven together, having been raised in the Gothic phase of the church (15th century). Section S2 on the south side shows the existence of an older foundation, which probably belongs to the construction phase of the basilica with three naves (13th-14th centuries). Both sections (S1 and S2) show that from the elevation the walls are narrower than the foundations and are constructed of a different type of stone and mortar. The choir either had a period of stagnation and was later raised with other materials and according to a different plan, or it underwent a total reconstruction.

Keywords: Șaroș pe Târnăvă, Transylvania, Fortified Church, Church archaeology, Middle Ages

Autorizație: nr. 334/25.05.2021

Perioada de desfășurare: iunie-iulie 2021

Colectiv: Prof. univ. Dr. habil. Ioan Marin Țiplic (responsabil științific), dr. Maria Emilia Țiplic (responsabil de sector), dr. Alexandru-Florin Cioltei (membru colectiv de cercetare), dr. Adrian Nicolae Șovrea (membru colectiv de cercetare).

Introducere

Biserica evanghelică se află în centrul localității pe un promontoriu. Săpăturile preventive s-au derulat cu ocazia renovării bisericii în cadrul unui proiect cu fonduri europene. Fiind monument de importanță s-a cerut cercetare arheologică preventivă. Este a doua campanie, prima fiind cea din 2018.

În acest an au fost trasate 6 secțiuni (S1, S2, S3, S4, S5, S6) astfel: S1 pe latura de sud a corului între contrafortul de pe latura de sud și gardul din prezent aflat între acest contrafort și cel de colț; S2 pe latura de sud la joncțiunea transeptului cu corul bisericii; S3 pe latura de sud a navei la joncțiunea cu o doua anexă la est de transept pe poziția unei travee; S4 pe latura de nord a navei la vest de contrafortul primul de la transept; S5 pe latura de nord a bisericii pe colțul navei între contrafortul de pe colțul navei și un alt contrafort; S6 în interior pe latura de sud a corului începând de la arcul de triumf.

Dimensiunile secțiunilor: S1 (2.60x2.20m), S2 (2x1.50m), S3 (2x4m), S4 (1.50x4.50m), S5 (2x5m), S6 (2.90x3m).

Rezultatele cercetărilor arheologice

Biserica are pe latura de nord a navei patru contraforturi. Primul contrafort se află pe colțul navei la joncțiunea navei cu turnul bisericii. Numerotarea contraforturilor se face dinspre turn spre transept de la 1 la 4. Aceeași numerotare este și pentru contrafortii de pe latura de sud, doar că aici sunt doar doi. Corul are doi contraforti pe latura de sud, doi pe latura de est și unul pe latura de nord unde este și sacristia. Numerotarea o încep dinspre contrafortul de pe latura de sud cel mai apropiat de transept de la 1 la 5. Precizez acestea pentru a înțelege unde au fost trasate secțiunile pe latura de nord.

S1– dimensiuni 2.20x2.60 m, pe latura de sud a corului, între contrafortul 1 și un gard

care desparte curtea bisericii de o grădină. Trasarea ei a urmărit evidențierea fundațiilor corului și a contrafortului pentru a observa dacă acestea se țin sau contrafortul este adosat fundației corului. De asemenea s-a observat stratigrafia. La mormintele cercetate s-a avut în vedere raportul acestora cu stratigrafia și cu fundațiile bisericii. Adâncirea s-a produs până la steril, un pământ argilos galben aflat la -126 cm față de nivelul actual.

Au fost descoperite 3 morminte (M14, M15, M16) și 4 gropi cu oase umane rezultate în urma deranjării altor morminte de către cele trei descoperite. M15 era un mormânt dublu de tipul „mamă și copil”. Mormintele sunt orientate V-E, cu groapa conținând pământ nisipos brun amestecat cu fragmente ceramice moderne și cuie de sicriu. Cercetarea arată că fundațiile contrafortului și a corului se țin fiind contemporane. Talpa fundației corului și a contrafortului era la -100 cm față de nivelul actual.

Descrierea mormintelor:

M14: umplutura gropii era un pământ nisipos brun, cu fragmente ceramice moderne, cuie de sicriu și rar materiale de construcție moderne (mortar, fragmente de cărămidă, pietre). Orientarea V-E. *In situ* a mai rămas craniul brațele, coastele. Lipsesc restul de oase de la bazin inclusiv și picioarele. Adâncime -92 cm de la

nivelul actual de călcare. A fost deranjat de alt mormânt, la est de acesta fiind o groapă cu oase (groapa 2). Fără inventar.

M15: este un mormânt dublu, mamă și copil. Umplutura gropii era un pământ nisipos brun, cu fragmente ceramice moderne, cuie de sicriu și rar materiale de construcție moderne (mortar, fragmente de cărămidă, pietre). Orientarea V-E. Copilul era așezat pe bazinul mamei. Poziția copilului nu a putut duce la identificarea *in situ* a oaselor mamei din zona bazinului și poziționarea și dimensiunile acesteia. De asemenea mâna dreaptă a scheletului mamei a fost scos la săpare. Adâncimea -106 cm față de nivelul actual. A deranjat alte morminte fiind găsite oase în jurul acestui mormânt, anume în groapa 1 și groapa 2. Fără inventar. M16: în sit a fost surprins craniul și oasele din partea superioară a pieptului. Scheletul intră în profilul de est. Orientarea V-E. Umplutura gropii era un pământ nisipos brun, cu fragmente ceramice moderne, cuie de sicriu și rar materiale de construcție moderne (mortar, fragmente de cărămidă, pietre). Adâncimea -104 cm față de nivelul actual. Fără inventar.

Descrierea stratigrafiei:

Stratigrafia profilului estic este formată din stratul vegetal, apoi un nivel de înmormântări ce conține pământ brun amestecat cu oase umane, mortar, fragmente de cărămidă, pietre; în final un nivel de pământ galben nisipos. Înspre fundația bisericii situația stratigrafică arată că sub stratul vegetal este un nivel cu un pământ brun nisipos cu bucăți de țiglă și cărămidă, urme de mortar și rar pietricele, urmat de un nivel cu pământ galben nisipos.

Stratigrafia profilului vestic surprinde fundația contrafortului, care se țese cu fundația corului. Contrafortul, așa cum arată fundația acestuia, a fost mai lung decât este în prezent cu aprox. 50 cm. Talpa fundației contrafortului și cea a corului este la aprox. -120 cm față de tencuiala actuală. Sub tălpile acestor fundații este sterilul din pământ galben nisipos.

S2 – dimensiuni 1.50x2 m. S2 a fost trasată pe latura de sud a bisericii începând de la

joncțiunea transeptului cu corul bisericii. Trasarea și săparea secțiunii S2 a fost greoaie deoarece de la colțul exterior de la joncțiunea transeptului cu corul la 2 m spre E este o intrare laterală în cor pentru preot. De aceea trasarea pe lățime a secțiunii este de 1,5 m. De asemenea lungimea de 2 m a fost limitată de elemente de decor al curții interioare. Adâncirea s-a făcut până la talpa fundațiilor: -150 cm pentru fundația ce ține de zidul corului în partea de sud și la -200 cm pentru fundația transeptului. Astfel înspre peretele transeptului adâncirea a pătruns în steril, pământ galben, nisipos.

Trasarea acestei secțiuni a urmărit evidențierea fundației corului și relația dintre această fundație și cea a transeptului, dacă acestea se țes sau fundația transeptului este adosată fundației corului, stratigrafia și eventualele morminte, raportul acestora cu stratigrafia și cu corul bisericii. Adâncirea s-a produs până la steril, un lut galben aflat la -200 cm față de nivelul actual, dar nu pe toată suprafața. De asemenea s-a evidențiat existența unei fundații mai vechi, care a fost inclusă în fundația actuală a corului. Fundația descoperită este lată de aprox. 90 cm. Rezultatele cercetării arată că fundația veche descoperită, cea a transeptului și fundația corului actual sunt adosate, nu se țes niciuna, arătând astfel diferite etape de construcție.

Au fost descoperite 3 morminte (M8, M9, M10) și 1 groapă cu oase ce par a fi fost deranjate din vechime de M10. Mormântul M9 este de copil. M10 a fost deranjat de vechime de o altă groapă de mormânt, care nu a mai fost surprinsă *in situ*.

Descrierea mormintelor:

M8: mormânt de adult; umplutura gropii era un pământ afânat cenușiu, amestecat cu alte oase, urme de mortar, pietre și bucăți de cărămidă. Orientarea V-E. *In situ* au mai rămas craniul, brațele, coastele, partea superioară a bazinului. Oasele picioarelor intră în profilul de est. Antebrațele întinse pe lângă corp. Adâncime - 102 cm de la nivelul tencuielii actuale. Fără inventar.

M9: mormânt de copil; umplutura gropii era un pământ afânat cenușiu, amestecat cu alte oase, urme de mortar, pietre și bucăți de cărămidă. Orientarea V-E. Oasele greu vizibile și friabile. S-au păstrat majoritatea oaselor. Groapa a deranjat M10. Nu se poate stabili poziția brațelor. Adâncimea -108 cm. Fără inventar.

M10: mormânt de adult, deranjat din vechime. Umplutura este din pământ brun cu rar pietricele. Orientarea V-E. Deranjat din vechime. *In situ* s-au păstrat bazinul, femurul drept. La vest de M10 au fost găsite alte oase ce par a fi fost a lui M10. Intră în profilele de est și de nord. Deranjat parțial de M9 care i-a atins oasele piciorului stâng. Adâncimea -144 cm. Fără inventar.

Stratigrafia profilului estic arată două umpluturi: prima, apropiată de zidul corului este umplutură de piatră, cărămidă, pământ, pietriș și se află deasupra fundației descoperite; aceasta este completată spre sud de pământ cu fragmente de țiglă și pietre aflate sub vegetalul actual. Sub umplutura dinspre perete se află fundația veche lată de aprox. 90 cm. Sub umplutura cu țiglă avem un nivel de înmormântări cu un pământ cenușiu cu fragmente de oase, pietre, cărămidă, cu urme de mortar. Următorul nivel este un pământ brun și rar cu pietricele, unde avem de asemenea înmormântări. Talpa fundației descoperite este la -140 cm adâncime.

Stratigrafia profilului nordic arată un nivel vegetal, urmat de un nivel din pământ amestecat cu fragmente de țiglă și pietre. Următorul nivel arată un nivel de construcție fiind întâlnită o lentilă de mortar alb lungă de 40 cm dinspre perete, sub care se află o umplutură de pietriș pentru nivelare. Acestea străpung un nivel de pământ cu pietre. Sub nivelul de construcție urmează un pământ brun cu rar pietricele, tăiat de o groapă de mormânt care are ca umplutură pământ, fragmente cărămidă, urme de mortar, pietre și oase umane. Înspre peretele transeptului a avut loc adâncirea pentru a vedea talpa fundației, care se află în steril galben nisipos. Talpa transeptului este la -160 cm față de tencuiala actuală. Fundația transeptului are un decroș care începe la -46 cm adâncime și care e adâncă de -90 cm, talpa nu se termină aici, intră 14 cm și se mai adâncește 30 cm.

Stratigrafia profilului vestic surprinde fundația descoperită. Aceasta este lată de aprox. 90 cm, din pietre mari și late. Decroșul transeptului se țese cu această fundație mai veche în timp ce deasupra acestei fundații și a acestui decroș observăm o completare a fundației transeptului, dar și a corului peste acestea. Peretele ridicat peste decroș și peretele corului nu se țes. Astfel observăm aici diferite etape de construcție: întâi fundația și decroșul transeptului, apoi corul și în final elevația transeptului. Ultima etapă este elevația transeptului deoarece un gol între peretele acestuia și cor a fost umplut cu cărămidă.

În peretele corului se observă o umplutură ce pare a fi fost o intrare în cor, umplută cu piatră și cărămidă.

S3 – dimensiuni 2x4m. S3 pe latura de sud a navei la joncțiunea cu o anexă la est de

transept pe poziția unor travee. Aceasta are intrare din curtea bisericii și din interiorul bisericii. Cercetarea arheologică a arătat că fundații navei și a acestei anexe nu se Țes. În urma cercetării nu a putut fi identificată fundația colateralei de sud din cauza unei plăci de beton. În colțul de nord-vest al secțiunii în peretele navei, pe ceea ce a fost cândva o coloană de susținere a colateralei s-a observat o pictură, care la un moment dat a fost în interiorul bisericii.

A fost descoperit un mormânt (M11), iar o placă de beton care prezenta și o spărtură ca pentru un mormânt se afla la -152 cm adâncime față de tencuiala din prezent (nivelul de călcare actual). Din această cauza adâncirea nu s-a putut continua pe toată suprafața ci doar înspre peretele navei.

Fundația bisericii are un decroș lat de 40 cm și adânc de -136 cm de la stratul cinci, un pământ brun cu urme de mortar, de cărămidă și cărbune. Adâncimea fundației ce a reieșit în urma săpăturii este la -280 cm.

Descrierea mormântului:

M11: orientat N-S. era un mormânt deranjat din vechime. De la brâu în jos oasele erau adunate la un loc. Se afla la -94 cm față de tencuială. Umplutura gropii era pământ amestecat cu moloz și materiale de construcții. Fără inventar.

Stratigrafia profilului vestic arată un nivel vegetal, urmat de un strat de umplutură de pământ cu nisip, pietre, bucăți de cărămidă. În acest strat se vede o groapă umplută cu pământ, mortar, pietre și bolovani. De la jumătatea secțiunii spre profilul sud avem o placă de beton aflată la -100 cm față de nivelul vegetal. Înspre peretele bisericii sub nivelul de umplutură se conturează o altă umplutură cu mortar, tencuială, bucăți de cărămidă și pietre ce țin de o etapă de construcție a bisericii. Sub acest strat avem pământ brun cu urme de mortar, urme de cărămidă și urme de cărbune. Urmează apoi un strat de pământ brun cu urme de var, urme de mortar și pietricele. Apoi un pământ brun, tare, cu urme de cărbune și pigment de cărămidă. În final începând cu adâncimea de -210 cm față de vegetal e steril arheologic din pământ argilos nisipos galben.

S4 – dimensiuni: 1.50x4.50m. Secțiunea a fost trasată pe latura de nord a navei la vest de

contrafortul aflat înspre transept. Rezultatele săpăturii au dezvelit două morminte (M17 și M21) și amprenta fundației colateralei de nord, piatra care forma fundația a fost scoasă. Adâncirea a fost până la pământul steril, un galben nisipos, aflat la -172 cm față de tencuiala actuală (nivelul de călcare actual). Contrafortul este adosat navei.

Descrierea mormintelor:

M17 – orientare V-E. Adult. Scheletul este tăiat de fundația contrafortului, *in situ* fiind doar craniul. Din nefericire a fost atins cu hârlețul în momentul descoperirii. De aceea nu este clar dacă a avut sau nu nișă cefalică, la prima vedere părând a fi un mormânt cu nișă. M17 se afla în pământ negru, dar în jurul gropii capului se poate vedea pământul brun, nivelul de steril arheologic. Nu a avut inventar. Adâncime -170 cm de la nivelul tencuielii actuale.

M21 – orientare V-E. Adult. Scheletul aproape întreg, parte din craniu în profilul vest. A fost depus într-un sicriu, în pământ păstrându-se bucăți din lemnul sicriului și cuie. Umplutura gropii era un pământ brun (negru amestecat cu galben) cu pietre,

fără materiale de construcții. Mormântul este suprapus de un nivel de pământ negru lutos cu bucăți de cărămidă sfărâmate. Nu a avut inventar. Adâncimea -170 cm. Stratigrafia profilului vestic arată nivelul vegetal, urmat de un nivel format din pământ, piatră și mortar, care se oprește înspre ceea ce fusese fundația colateralei de nord și pe alocuri cu gropi de cărămidă, lângă elevația navei sau de țiglă. Acest strat arată existența unor ample intervenții la biserică. Sub acest strat este un nivel de pământ lutos cu cărămidă sfărâmată și rarefiată. Urmează un nivel de pământ negru cu fragmente ceramice. Aici, înspre fundația navei este un pământ lutos negru amestecat cu lut galben și cărămidă sfărâmițată ca o pastă. Un alt nivel este de pământ negru-gălbui (brun) cu fragmente ceramice. Sub acest nivel vine sterilul arheologic, un pământ nisipos galben. M21 taie aceste ultime trei nivele stratigrafice.

O stratigrafie diferită avem înspre profilul nordic sub pământul vegetal și deasupra fundației, o zonă de aproximativ 1 m de la profilul nordic. Aici sub stratul vegetal avem un strat cu pământ negru amestecat cu pietricele și cu urme de cărămidă și în continuarea acestui strat o groapă de pământ cu bucăți de țiglă. Între acest strat și fosta fundație a colateralei de nord avem o umplutură de fragmente țiglă, cu mortar și pietriș.

Stratigrafia profilului estic arată un nivel vegetal consistent de aprox. 26 cm, sub care avem pământ negru cu pietricele și urme de cărămidă lângă contrafort, apoi umplutură de mortar și pietriș, sub care sunt bucăți de gresie cu urme de mortar. Sub aceasta este mortar cu pietre și cărămidă, după care urmează un strat de pământ negru lutos cu urme de mortar, pigment cărămidă și fragmente ceramice. Se poate observa în acest strat o lentilă de 20 cm de pământ lutos galben. Urmează un strat de pământ negru lutos cu fragmente ceramice și până la steril mai este un strat de pământ negru-gălbui cu fragmente ceramice.

Înspre profilul nordic deasupra a ceea ce a fost fundația colateralei de nord s-au păstrat bucăți de piatră din fosta fundație, ca apoi să avem un strat de umplutură din fragmente de țiglă, cu mortar și pietriș. Deasupra un strat consistent de umplutură de pământ cu pietre, țiglă și cărămidă, după care urmează vegetalul.

Talpa navei bisericii are un prim decroș de aprox. 20 cm aflat la adâncimea de -120 cm față de tencuiala actuală. Un al doilea decroș se poate observa la adâncimea de -170 cm, iar talpa reiese la -180 cm.

Talpa contrafortului este la -200 cm și este adosat fundației navei. La nivelul elevației se observă același lucru (ceea ce e diferit în C2 din 2018). Fundația contrafortului are un decroș la aprox. -84 cm adâncime, din alt tip de piatră, mai mare și mai lată, arătând o intervenție asupra contrafortului.

S5 – dimensiuni 2x5m. S5 a fost trasată pe latura de nord a bisericii de la colțul navei

între contraforturile 2 și 1 de pe colțul navei. Scopul trasării acestei secțiuni a fost aceea de a detecta închiderea colateralei de nord în dreptul colțului navei actuale datorită descoperirii fundației acestei colaterale în S4. Astfel a fost trasată o secțiune lungă de 5 m fiind surprins cotul colateralei și latura de vest, aflată într-o stare bună. Au fost surprinse 4 morminte târzii, două orientate ușor SV-NE (M12, M13), unul orientat V-E (M20) și altul orientat sud-nord (M19). Mormintele M12 și M13 aveau capul așezat pe decroșul acestei fundații a colateralei. M19 a fost înmormântat după ce latura de nord a colateralei a fost scoasă. M20 a fost așezat

lângă fundația colateralei fără să o distrugă și s-a aflat sub o dărâmatură. La vest de fundația colateralei a fost găsit un craniu la -190 cm. Fundația colateralei cu fundația navei se ȧes, iar contrafortul a fost ȧezat pe fundația fostei colaterale de nord. Elevaȧiile navei și ale contrafortului de asemenea se ȧes.

Descrierea mormintelor:

M12: orientarea V-E (o uȧoarȧ deviere SV-NE). Adult. Umplutura gropii era din pȧmȧnt cu pietriș. S-au gȧsit cuie ce ȧineau de coșciug. Surprinse *in situ* oasele de la bazin în sus. Restul oaselor au rȧmas în profilul estic. Capul ȧezat pe decroșul fundaȧiei colateralei fiind înmormȧntat într-o perioadȧ târzie cȧnd totuși colaterala nu mai exista în picioare. Nu a avut inventar. Adȧncime -100 cm faȧȧ de tencuiala actualȧ.

M13 prezintȧ aceleași caracteristici ca și M12.

M19: orientarea S-N. Adult. Depus peste ceea ce a fost latura de nord a colateralei. Mormȧnt târziu de dupȧ reformȧ. Umplutura gropii era pȧmȧnt cu pietriș. Nu a avut inventar. Adȧncimea -143 cm.

M20: orientare V-E. Adult. Umplutura gropii era pȧmȧnt cu pietriș. Peste acest mormȧnt era o dărȧmatura de cȧrȧmidȧ. ȧezat lângȧ fundaȧia colateralei de nord, fȧrȧ sȧ spargȧ fundaȧia. Fȧrȧ inventar. Adȧncime -153 cm.

Gr. 5: prezintȧ un craniu în pȧmȧnt negru cu urme de galben. Adȧncimea -184 cm. Stratigrafia profilului vestic arȧtȧ un nivel vegetal, urmat de un strat de pȧmȧnt cenușiu cu bucȧȧi de cȧrȧmidȧ și piatrȧ. În acest strat este o groapȧ cu pietre și altȧ groapȧ cu pȧmȧnt, mortar și pietre. Ambele sunt înspre contrafort. La nivelul fundaȧiei contrafortului avem un strat din pȧmȧnt brun închis la culoare cu fragmente de cȧrȧmidȧ și fragmente ceramice. Nivelul merge pȧnȧ la profilul nordic. Sub acest nivel avem o lentilȧ de cȧrȧmidȧ sfȧrȧmatȧ tȧiatȧ de umplutura gropii 5 unde este un craniu. Aceastȧ groapȧ taie și stratul de pȧmȧnt lutos negru cu fragmente ceramice, aflat sub lentila de cȧrȧmidȧ sfȧrȧmiȧtatȧ. Se observȧ douȧ gropi cu pȧmȧnt negru și bucȧȧi de cȧrȧmidȧ, pietricele și fragmente ceramice și o groapȧ de pȧmȧnt lutos negru cu bucȧȧi cȧrȧmidȧ. Sterilul este un pȧmȧnt galben, nisipos.

Talpa fundaȧiei colateralei era la -200 cm adȧncime, în pȧmȧnt steril galben, nisipos.

Contrafortul 1 a fost ridicat peste aceastȧ fundaȧie a colateralei de nord și este adosatȧ navei la nivelul fundaȧiei, dar nu și în elevaȧie, unde se observȧ o intervenȧie cu cȧrȧmidȧ ca material de construcȧie.

S6 – a fost trasȧtȧ în interiorul bisericii pe latura de sud a corului începȧnd de la arcul de

triumf. Dimensiuni: 2.90x3m. Nisipul și nivelul de umpluturȧ de sub acesta au fost trecute prin sitȧ. Au ieșit bucȧȧi de tencuialȧ cu picturȧ pe ele și o monedȧ medievalȧ. În urma cercetȧrii se observȧ cȧ fundaȧia navei are un decroș. De asemenea stȧlpul arcului de triumf prezintȧ în fundaȧie un decroș. Cele douȧ fundaȧii se ȧes. Aceeași situaȧie și la nivelul elevaȧiei, observȧm cȧ peretele corului și stȧlpul arcului de triumf se ȧes. Nu ne-am adȧncit pe toatȧ suprafaȧa, deoarece în zona centralȧ s-au conturat gropi de morminte târzii, de asemenea în profilul estic apȧrȧnd o criptȧ. Adȧncirea s-a fȧcut pe o suprafaȧa de 1 m lȧȧime dinspre zidul bisericii. Acolo ne-am adȧncit pȧnȧ la steril. Talpa fundaȧiilor era mai adȧncȧ, adȧncirea fȧcȧndu-se într-o casetȧ pentru a ajunge pȧnȧ sub talpȧ. Astfel talpa navei

și a stâlpului arcului de triumf este la -198 cm față de tencuiala actuală. A fost descoperit un mormânt de copil (M18) ce a fost așezat lângă peretele corului în paralel cu acesta.

Descrierea mormintelor:

M18 – copil. Orientare V-E. Oasele erau foarte friabile. S-au păstrat oasele gambei, femurul stâng, parte din bazin, coaste. Dimensiune totală (ce a mai rămas): 76 cm. Lungimea femurului: 18 cm. Umplutura gropii era de un pământ brun fără materiale de construcții. Groapa a fost săpată în steril. Fără inventar.

Fundația de pe interior este în decroș față de elevație și se țese cu fundația arcului de triumf. Dacă în S2, secțiunea de pe exterior, se observă o umplere, aici nu putem vedea acest lucru din cauza tencuielii.

Concluzii

Cele 6 secțiuni trasate în urma cercetării arheologice din anul 2021 oferă date privind planimetria bisericii, ritualul de înmormântare și relația dintre acestea cu istoria și arhitectura bisericii. Pe latura de nord în S4 și S5 au fost identificate fundațiile colateralei de nord. În S5 avem cotul și latura de vest a colateralei. Fundația colateralei de nord în S5 arată că se țese cu fundația actuală navei bisericii. De asemenea, la nivelul fundațiilor contrafortii sunt adosați navei bisericii actuale. Corul a avut două faze de construcție așa cum arată elevația care stă pe fundații mai vechi. Pe latura de sud a corului în S1 observăm că fundațiile contrafortului și a corului se țin fiind ridicați în faza gotică a bisericii (sec. XV). Secțiunea S2 de pe latura de sud arată existența unei fundații mai vechi, care probabil ține de faza ridicării bazilicii cu trei nave (sec. XIII-XIV). Ambele secțiuni (S1 și S2) arată că de la nivelul elevației pereții sunt mai înguști decât fundațiile și sunt construiți din alt tip de piatră și mortar. Corul, fie a avut o perioadă de stagnare și înălțat ulterior cu alte materiale și după alt plan, fie a avut parte de o reconstrucție totală. Pe interior în S6 situația arată existența unei fundații mai vechi peste care a fost ridicată o elevație mai îngustă din altfel de piatră și mortar. Colaterala de sud nu a putut fi identificată în S2 din motive obiective deoarece înspre sudul secțiunii a apărut o placă din ciment ce ținea de un mormânt orientat NS sau SN. Colaterala de sud poate fi dedusă după: coloana cu urme de pictură încadrată în elevația actuală a bisericii apărută în S3; fundația din S2 din profilul de vest care arată că se țese cu fundația din profilul nord; elevația actualului transept, care e realizată din piatră și mortar diferit. În secțiunile de pe latura de sud au ieșit 7 morminte. M10/S2 este cel mai timpuriu dintre ele fiind descoperit la nivelul vechii fundații a corului și deranjat de alte intervenții. Grupul de morminte M8, M9 din S2 și M14, M15, M16 din S1 sunt dintr-o fază în care biserica a suferit modificări importante, iar aceste înmormântări au avut loc într-un pământ ce conținea mult material de construcție. Mormântul M11/S3 este dintr-o fază târzie, orientat N-S cu umplutura ce conținea materiale de construcții.

Pe latura de nord au ieșit 6 morminte. În S4 sunt două morminte M17 și M21, ambele aflate în pământul unde a fost colaterala de nord. În ceea ce-l privește pe M17, acesta se află sub contrafort, groapa a fost săpată într-un sol argilos brun și pare a avea formă antropomorfă (vezi și M4/C4 din 2018). M21 este mai târziu groapa sa conținând și urme slabe de cărămidă. În S5 avem 4 morminte târzii dintre care două orientate ușor NV-SE (M12 și M13). Craniile erau așezate pe decroșul fundației colateralei de nord pe latura de vest. Groapa lor era cu materiale de

construcții. Sunt două morminte târzii post-reformă. Celelalte două morminte cercetate au fost depuse în funcție de fundația fotei colaterale de nord. M19 era depus în paralel cu latura de vest a fundației colateralei de nord peste latura de nord care pornea din cotul colateralei. M19 era orientat S-N, iar groapa avea un pământ amestecat cu materiale de construcții în ea. M20 era depus la nord de colaterală și orientat V-E. Se afla sub o dărâmtură de cărămidă, iar groapa sa conținea pământ amestecat cu material de construcție. Aceste două morminte sunt post-reformă, dar mai timpurii ca M12 și M13. Pe latura de sud la cor în S1 avem un grup de morminte (M14, M15, M16) și gropi cu oase umane ce au rezultat în urma deranjării gropile altor morminte mai vechi în timpul săpării acestor trei morminte. Cele găsite întregi sau aproape întregi conțineau în groapa lor pământ cu ale oase umane, ceramică modernă, cuie de sicriu și mai rar materiale de construcție (fragmente de cărămidă, pietre, mortar). Aici a apărut un mormânt „mama cu copilul” (M16) ce arată prezența și ritualului înmormântării copilului aproape de biserică sub streșină, ca apa de pe acoperiș când plouă să cadă peste mormântul acestora. Morminte de copii sunt și în S2 (M8 și M9) înmormântați aproape de biserică sub streșină; aici sub nivelul acestor morminte, cu groapa în pământ argilos galben a ieșit un mormânt deranjat (M10).

Bibliografie

Crîngaci-Țiplic, Maria, „*Oaspeții germani*” în *sudul Transilvaniei. Istorie, arheologie și arhitectură (secolele XII–XIII)*, București, 2011.

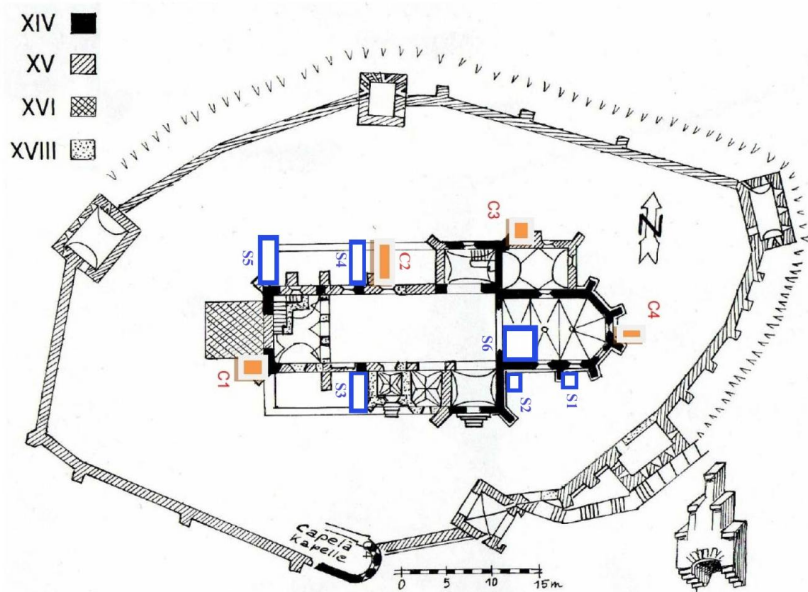
Fabini, Hermann, *Universul cetăților bisericești din Transilvania*, Sibiu, 2012.

Horvath, Walter, *Siebenburgish-sachsische Kirchenburgen baugeschichtlich untersucht und dargestellt*, Sibiu, 1940.

Luca, Sabin Adrian, Pinter Zeno Karl, Georgescu Adrian, *Repertoriul arheologic al Județului Sibiu*, Sibiu, 2003.

Sinigalia, Tereza, „Două biserici gotice din zona Mediașului,” în *Arhitectura religioasă medieval din Transilvania / Középkori egyházi építészet Erdélyben / Medieval Ecclesiastical Architecture of Transylvania*, ed. Szöcs Péter Levente, V, Satu Mare, 2012, p. 242.

Țiplic, Ioan Marian, *Biserica fortificată din Șaroș pe Târnăvă/jud. Sibiu. Cercetări arheologice. I*, în *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica*, XVII, Sibiu, 2020.

Planul bisericii și a ansamblului de fortificații de la Șaroș pe Târnavă. Poziționarea casetelor din 2018 (cu portocaliu) și a secțiunilor din 2021 (cu albastru).

A

B

S1/2021. A- vedere generală. B – fundațiile corului și a contrafortului.

A

B

C

D

S2/2021. A – vedere generală; B- profil vest; C- detaliu privind fundația transeptului și a unei etape anterioare a corului; D – profil est.

Imagine de lucru cu S3. Adâncime - 130-140 cm.

Peretele de sud a navei actuale a bisericii.

S3/2021. Imagini de lucru și detalii surprinse în S3.

A

B

C

S3/2021. Fundația navei pe latura de sud. A- imagine în ansamblu al secțiunii; B- fundația navei cu decroș pe care stă și o coloană ce ținea de interior într-o altă etapă; C- adâncimea fundației în decroș.

Fundația navei.

Fundația contrafortului.

Contrafortul este adosat navei.

S4/2021. Detalii cu fundațiile navei și a contrafortului la finalul săpăturii. Fundația navei are un decroș ceea ce arată o a doua intervenție asupra fundației navei.

S4 a surprins fundația fostei colaterale de nord a bisericii.

Detaliu cu fundația
fostei colaterale de
nord.

Detaliu cu adâncimea și situația *in situ* a fundației
fostei colaterale de nord.

S4/2021. Detalii privind ruinele fostei colaterale de nord a bisericii.

S5/2021. Fundațiile colateralei de nord și a navei se țes. De asemenea elevațiile contrafortului și a navei. Elevația contrafortului este așezată peste fundația fostei colaterale de nord.

S6/2021. M18, mormânt de copil.